

2. Borjak, G.V., 2016. '25 rokov nezalezhnosti: narysy istorii' tvorennja nacii' ta derzhavy (25 years of independence: essays on the history of the creation of a nation and a state)', G. V. Borjak, V. V. Golovko, V. M. Danylenko ta in., *NAN Ukrai'ny; In-t istorii' Ukrai'ny*, Kyi'v: Nika-centr, 796 s.

3. Burdjak, V., Makar, Ju. 'Ryzyky ta vyklyky u regional'nij polityci Ukrai'ny (Risks and Challenges in Regional Policy of Ukraine)'. [online] Dostupno: <http://zn.wsbip.edu.pl/wydania/zeszyt2/sekcjaA/4.PDF>

4. Drapushko, N.A., 2013. 'Suspil'no-politychnyj, ekonomichnyj ta etnosocial'nyj rozvytok Avtonomnoi' Respubliki Krym v 1990-ti – 2010-ti roky; Avtoref. dys. ... kand. ist. nauk. spec.: 07.00.01 – Istorija Ukrai'ny (Socio-political, economic and ethno-social development of the Autonomous Republic of Crimea in the 1990's – 2010's; Author's abstract. dis ... Candidate is sciences Specialty: 07.00.01 – History of Ukraine)', Kyi'v, 20 s.

5. 'Etnichnyj konflikt: naukove i polityчне bachenja (Ethnic Conflict: A Scientific and Political Vision)', 2001. *Nova polityka*, K., №5 (37), s.47–50.

6. Zerkal', M.M., 2013. 'Osvita nacional'nyh menshyn Ukrai'ny (1990–2002–ni rr.) (Education of national minorities of Ukraine (1990–2002 years))', *Ukrai'ns'kyj istorichnyj zhurnal*, Kyi'v, №2, s.121–135.

7. 'Integracija ranishe deportovanyh osob u Krymu, Ukrai'na (Integration of formerly deported people in Crimea, Ukraine)'. [online] Dostupno: <http://www.osce.org/uk/hcnm/110113?download=true>

8. 'Konstytucija Ukrai'ny (The Constitution of Ukraine)'. [online] Dostupno: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

9. Panchuk, Maj Ivanovych, Bekirova, G., Gankevych, Vyktor Jur'evych, Galenko, O., 2005. 'Krym v etnopolitychnomu vymiri (Crimea in an ethno-political dimension)', Kyi'v: *Svitogljad*, 533 s.

10. 'Kryms'kotatars'kyj kontekst social'noi' integracii' gromadjan Ukrai'ny riznyh nacional'nostej, jaki prozhyvajut' u Krymu: vyklyky dlja derzhavy (Crimean Tatar context of social integration of Ukrainian citizens of different nationalities living in the Crimea: challenges for the state)', 2009, *Suchasna ukrai'ns'ka polityka. Analitichni dopovidi Instytutu politychnyh i etnonacional'nyh doslidzen' im. I. F. Kurasa NAN Ukrai'ny*, K.: *IPiEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrai'ny*, s.381–447 (spivavtory: D. Baturin, A. Degterenko, S. Zdioruk, E. Libanova, O. Majboroda, O. Makarova, O. Poznjak, B. Sagalakov, M. Stepyko).

11. Mejs, D., 2016. 'Ukrai'na: materializacija pryvydiv (Ukraine: materialization of ghosts)', Kyi'v: *Klio*.

12. 'Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrai'ny №461 vid 26.05.2008 roku «Pro zatverdzhennja galuzevoi' Programy polipshennja vycchennja ukrai'ns'koi' movy v zagal'noosvitnih navchal'nyh zakladah navchannja movamy nacional'nyh menshyn na 2008–2011 roky» (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 461 of 05/26/2008 "On Approval of the Branch Program for Improving the Study of the Ukrainian Language in General Education Institutions of Education in the Languages of National Minorities for 2008–2011")'. [online] Dostupno: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS7832.html

13. 'Politychnyj proces v Avtonomnij respubliki Krym: osoblyvosti, superechnosti, prorahunky (1991–2014) (Political process in the Autonomous Republic of Crimea: peculiarities, contradictions, miscalculations (1991–2014))', 2016, *Analitichna dopovid'*, Kyi'v: *IPiEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrai'ny*, 304 s.

14. 'Pro hid vykonannja galuzevoi' Programy polipshennja vycchennja ukrai'ns'koi' movy v zagal'noosvitnih navchal'nyh zakladah navchannja movamy nacional'nyh menshyn na 2008–2011 roky (On the progress of implementation of the sectoral Program for improving the study of the Ukrainian language in general education educational institutions in the languages of national minorities for 2008–2011)'. [online] Dostupno: http://old.mon.gov.ua/images/files/doshkilna-crednyja/doshkilna/dovidkovi-mater/pro_prohid_08_11.doc

15. Smolij, V., Kul'chyc'kyj, S., Jakubova, L., 2016. 'Donbas i Krym v ekonomichnomu, suspil'no-politychnomu ta etnokul'turnomu prostori Ukrai'ny: istorichnyj dosvid, modern i vyklyky, perspektivy (analytical report) (Donbas and Crimea in the economic, sociopolitical and ethno-cultural space of Ukraine: historical experience, modern challenges, perspectives (analytical report))', Kyi'v: *Instytut istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny*, 616 s.

16. Tyshhenko, Ju., Halilov, R., Kapustin M., 2008. 'Suspil'no-politychni procesy v AR Krym: osnovni tendencii' (Social-political processes in the Autonomous Republic of Crimea: main tendencies)', Kyi'v, 84 s.

Kotsur V. V., Ph.D. in Political Sciences, Assoc. Prof., Senior Research Scientist of the Department of National Minorities of I. F. Kurasa Institute of Political and Ethno-National Research of the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), kotsurv@ukr.net, orcid.org/0000-0001-6647-7678

National minorities of the southern Ukraine in social and political processes of the beginning of XXI century

This article reveals the peculiarities of the activities of the national minorities of the South of Ukraine in the socio-political processes in the beginning of twenty-first century. The state policy on national minorities in 2005–2010, under the conditions of socio-economic changes, political crises and conflicts at the end of the presidential cadences of V. Yushchenko, is revealed. Some progress and miscalculations in the internal policy of the reformers of that time have been clarified. After the Orange Revolution, the national minorities of Ukraine gained hope of national-cultural development within the country and were able to actively participate in state-building. This situation confused the leadership of the country at the state level to recognize this problem and look for mechanisms to counteract it. It was clarified that after the Orange Revolution, the authorities had the opportunity to consolidate Ukrainian society and integrate it into the European community. At the same time, the constant speculation of the opposition leaders of that time around the issues of national minorities, language, national and cultural issues, increased the level of conflict in relations between representatives of different ethnic groups. A number of organizations have become one of the means of spreading intolerance on a national or racial basis. Destructive forces have often used regional media to fuel ethnic intolerance. At the same time, state policy and measures of the Ukrainian authorities aimed at strengthening interethnic accord were ineffective, and the linguistic question remained the most controversial factor.

Keywords: national minorities, national-cultural societies, ethno-political processes, legislative base, laws of Ukraine, authorities, deported peoples, national accord.

* * *

УДК 930.85

Костюк Д. С.,
аспірант історичного факультету, Київський
національний університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), kostuk.dima93@gmail.com

ФАКТОР ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ГЕОПОЛІТИЦІ: «АРАБСЬКА ВЕСНА» СКРІЗЬ ПРИЗМУ АМЕРИКАНСЬКО- РОСІЙСЬКОГО СУПЕРНИЦТВА (2010–2013 РР.)

З'ясовано роль Сполучених Штатів Америки в подіях «Арабської весни», визначено російські інтереси в регіоні та реакцію Російської Федерації на протестні події. Досліджено проблемні аспекти «лівійського питання» та «сирійського питання». Визначено вплив «Арабської весни» на американсько-російські відносини. З'ясовано наслідки політики «перезавантаження» адміністрації президента Сполучених Штатів Америки Барака Обами з Російською Федерацією під час подій «Арабської весни» для України. Визначено роль громадянського суспільства в геополітиці.

Ключові слова: Арабська весна, Сполучені Штати Америки, Російська Федерація, Лівія, Сирія, геополітика, громадянське суспільство.

Серія масових протестів в низці арабських держав, що переросли у революції і увійшли в історію під назвою «Арабська весна», розпочалися в кінці 2010 року в Тунісі і в деяких державах тривають до сьогодні. «Арабська весна» – яскравий прояв незміцненого громадянського суспільства «Великого Близького Сходу», що лише зароджується, – призвела до серйозних геополітичних змін. Революційні події, що відбулися в арабському світі у 2010–2013 роках, сприяли зміцненню міжнародних позицій Росії і послабленню впливів США та в значній мірі зумовили дії обох держав на події «Революції гідності», що розпочалася 21 листопада 2013 року в Україні.

Серед українських науковців, які досліджували тему протистояння США та Росії під час подій «Арабської весни» у 2010–2013 роках К. Кряжевських, А. Захарченко

[9; 10], Н. Хижняк [15], Віктор Каспрук [11], Г. Яворська [17], Т. Воробйова [6].

Впродовж усього періоду «холодної війни» Близький Схід був ареною гострого протистояння двох наддержав – Сполучених Штатів Америки та Радянського Союзу. На початку 1990-х років внаслідок розпаду СРСР баланс сил між Вашингтоном і Москвою в регіоні різко змінився. Незважаючи на набуття Російською Федерацією статусу правонаступниці СРСР у міжнародних справах і отриманий нею таким чином титул спонсора арабсько-ізраїльського мирного процесу, вона стала другорядним гравцем у регіоні та впродовж 1990-х йшла у фарватері мирних ініціатив США. Як слушно підкреслила Алла Захарченко, Вашингтон став одноосібним архітектором близькосхідного мирного врегулювання, утримуючи всіх інших потенційних посередників на периферії дипломатичного процесу [9, с. 160].

З початку XXI століття і до розгортання революційних подій в арабському світі ситуація поступово змінювалась. У 2003 р. Росію прийняли в Організацію ісламської конференції в якості спостерігача, згодом РФ стала спостерігачем у Лізі арабських держав. Президент Росії Володимир Путін здійснив візити до країн Магрибу в 2006 році, у 2007-у відвідав Саудівську Аравію, Йорданію, Катар. Обговорювали три напрямки співпраці – нафтогазова галузь, участь у тендерах на будівництво інфраструктури, експорт зброї. У 2009 р. тодішній російський президент Дмитро Медведєв відвідав Єгипет та Алжир [6].

У той же час позиції США ослабли. Джордж Буш-молодший, близькосхідна політика якого була визнана американцями однією з найневдаліших за всю історію США, залишив своєму наступнику вкрай несприятливу спадщину в регіоні: війну в Афганістані, окупацію Іраку, поглиблення арабсько-ізраїльського протистояння, загрозу розповсюдження зброї масового ураження, посилення радикальної ідеології ісламізму та антиамериканських настроїв [5]. Бараку Обамі доводилося рахуватися з цими обставинами при проведенні своєї близькосхідної політики.

Роль США в подіях «Арабської весни»

Можна виокремити декілька версій ролі США в подіях Арабської весни. Відповідно до однієї з них (проамериканської), Америка раніше всіх зрозуміла, що проблеми, які накопичилися в арабському світі, неминуче призведуть до революцій, краху васальних правителів, і вирішила очолити народні рухи, направити їх у потрібне русло, замість того, щоб витратити сили на порятунок віджилих режимів. США абсолютно свідомо пішли на загострення, щоб замість підконтрольного, але ослабленого внутрішніми протиріччями «Великого Сходу» (далі ВБС) після короткої кризи отримати ще більш підконтрольний і стабільний регіон [16].

Інша версія (антиамериканська) розглядає те, що відбувалося на ВБС як продовження американської політики «кольорових переворотів», спрямованої на створення квазі-національних держав – будівельних цеглин єдиної керованої гіперімперії США. На думку Ю. В. Крупнова, – це «закономірне для геополітики США прагнення здійснити переорганізацію і переструктуризацію «Великого Близького Сходу». Мета – все та ж: щоб затвердити ще більш контрольовані

і дєздатні в заданих їм рамках режими, потрібна нова засвідчена лояльність регіональних керівників для контролю трубопроводів і безперешкодного перекачування нафти і газу в «правильних» напрямках».

За ще однією версією, у подіях «Арабської весни» США переслідували цілий комплекс цілей. Насамперед, реалізація концепції ВБС дозволила б не лише дезорганізувати і без того неоднорідний і суперечливий регіон, а й забезпечити доступ до необхідних джерел енергоресурсів. Крім того, в ході антиурядових виступів у країнах Близького Сходу США виробили «обкатку» нового типу «кольорових переворотів» з активним використанням сучасних інформаційних технологій та соціальних мереж. Російські політологи висловлювали думку, що надалі подібні «твіттерські революції» здійснюватимуться на пострадянському просторі [3].

Російські інтереси в регіоні

По суті, Росія дивиться на всі проблеми Близького Сходу зі старої позиції періоду «холодної війни». Щоб не робила Америка, Москва обов'язково повинна зіпсувати гру. Мета президента РФ Володимира Путіна – відтворити біполярний глобальний світ, в якому Росія стане домінуючою силою, демонструючи рішучість протистояти Америці і підірвати її ініціативи практично з усіх питань [11].

Згідно із проголошенням у «Концепції національної безпеки Російської Федерації» курсом на формування багатопольярної системи міжнародних відносин, пріоритетним завданням для Москви стало відродження її статусу як великої держави, зокрема «повернення» на Близький Схід як окремих центр впливу [12].

Характерною рисою нової близькосхідної політики Росії є прагматизм, а саме: намагання розвивати конструктивний діалог як з традиційними російськими партнерами в регіоні (Сирією, Ліваном, Іраком, Іраном, Єменом, Єгиптом, Лівією, Алжиром, Організацією Визволення Палестини), так і з країнами, де позиції Росії донедавна були досить обмеженими (Ізраїль). Така політика, позбавлена ідеологічних нашарувань радянської доби, дозволяє Росії успішно укладати дипломатичні, військові й енергетичні угоди, поступово відновлюючи свої втрачені економічні й стратегічні позиції в регіоні.

Перш за все інтереси Росії на Близькому Сході пов'язані з великою кількістю воєнно-стратегічних контрактів на продаж зброї. Саме тому зміна політичної влади в країнах Північної Африки значним чином зачепила економічні інтереси Росії [13]. Згідно з даними, опублікованими Стокгольмським міжнародним інститутом дослідження проблем світу, країни Близького Сходу залишаються найбільшими споживачами зброї. У щорічному звіті про торгівлю зброєю у світі SIPRI зазначається, що найбільшу частку збройового експорту до Сирії у 2011 році становили поставки із Росії, включаючи ракетні системи та засоби протиповітряної оборони. У свою чергу, США поставили Єгипту за 2011 рік 45 танків [8].

Москва поводить на Близькому Сході політику, яка призначена для зменшення американського і західного впливу на Близькому Сході, навіть з ризиком збільшення для себе наростання ісламського тероризму, який є серйозною проблемою для Росії [11]. Однією з головних причин активної політики Росії на Близькому Сході є

бажання переключити увагу США зі Східної Європи на інші регіони світу. Події, які розвиваються в Європі, не привернули багато уваги американських ЗМІ чи адміністрації Обами, яка в основному переймається питанням збільшення впливу на Близький Схід.

Це розпустило Росії руки в проведенні агресивної політики в Східній Європі.

Реакція Росії на події «Арабської весни»

Як і для країн Заходу, події на Півночі Африки стали повною несподіванкою для Росії. На початковому етапі масових протестів позиція Москви не виходила за рамки демонстрації стурбованості у зв'язку з використанням насильства місцевими режимами проти мирних громадян. При цьому в офіційних ЗМІ та експертній спільноті превалювала оцінка трансформаційних подій на Арабському Сході як результату впливу зовнішніх сил [10, с. 44].

Росія з самого початку заворушень зайняла досить пасивну позицію, стоячи на принципі невтручання у внутрішні справи арабських держав. Як зазначає Кряжевських, однією з основних причин такої позиції Росії була вірогідність поширення хвилі заворушень на деякі держави СНД [13, с. 125].

Науковці виділяють три основні типи реакції Росії на події, що відбулися в арабських країнах. В Тунісі, Єгипті, Ємені, Бахреїні та інших державах, де пройшли виступи опозиції, Москва виступила в ролі глядача. Щодо подій в Лівії, то Росія зайняла нейтральну позицію, виражаючи симпатію Каддафі. Найбільшу активність Москва проявила в Сирії, де вона взяла на себе роль захисника уряду і пішла на загострення відносин із Заходом й кількома впливовими арабськими країнами [7].

Росія фактично проігнорувала революційні події в Тунісі. З цього почалося її відставання від США та ЄС у визначенні своєї політичної лінії щодо політичних трансформацій в регіоні [10, с. 44]. Події в Бахреїні та Ємені розглядалися Москвою в основному крізь призму подвійності політики США та інших країн Заходу в регіоні. В результаті, в арабській громадській думці склалося досить стійке враження, що Росія, в принципі, підтримує традиційні режими в арабських країнах і стримано ставиться до революційного підйому, побоюючись його поширення на такі країни СНД як Таджикистан, Казахстан, Азербайджан. У той же час, не маючи можливості реально впливати на процеси в плані забезпечення своїх інтересів в мінливих геополітичних реаліях на Близькому Сході, Росія воліла не втручатися в процеси, що відбувалися в цьому регіоні [2].

«Лівійське питання»

Події в Лівії безпосередньо зачіпали російські інтереси, перш за все економічні: між країнами було укладено низку контрактів в сфері постачань озброєнь, розвідки й розробки лівійських нафтових і газових родовищ, будівництва залізниць та інших проєктів, в загальному обсязі на суму до 5 млрд. доларів [4].

Виходячи з цього, Росія зайняла щодо Лівії збалансовану позицію, засновану на прагненні мінімізувати ризики. Москва втрималася від беззастережної підтримки режиму М. Каддафі, але в той же час на початковому етапі лівійської кризи не підтримала лівійську опозицію. Згодом, Російська Федерація зробила спробу виступити в ролі посередника між режимом Каддафі і повстанцями, намагаючись

зберегти добрі відносини з обома сторонами конфлікту [1].

У березні 2011 р. Росія утрималася при голосуванні резолюції РБ ООН №1973, незважаючи на всі ризики, пов'язані з початком військових дій і очевидну заангажованість позиції прихильників інтервенції. Це стало новаторським кроком для Росії, яка впродовж всього періоду після закінчення «холодної війни» виступала за традиційне розуміння суверенітету, відстоювала принцип невтручання у внутрішні справи держав, і не визнавала т.зв. «норму гуманітарної інтервенції».

У травні 2011 р. Росія приєдналася до альянсу західних держав, які на саміті «Великої вісімки» оголосили про нелегітимність Каддафі, який розв'язав громадянську війну. Водночас, Москва свідомо зволікала з визнанням лівійської Перехідної національної ради.

Існують достатні підстави вважати, що неоднозначна позиція Росії щодо Лівії негативно позначилася на перспективах співпраці Москви з новим керівництвом цієї країни. Яскравим підтвердженням цьому стала заява глави Перехідної національної ради Мустафи Абдель Джаліля про те, що роль Російської Федерації в майбутньому Лівії буде визначена ступенем підтримки, яку вона надала революції [10, с. 45–46].

Лівійська революція відбулася не в найзручніший момент для США, зосереджених на внутрішній політиці і зайнятих пошуком кращого варіанту виведення військ з Іраку і Афганістану. Однак США зуміли виграти важливу лівійську війну з мінімальними військовими, фінансовими, політичними та іміджевими втратами, і найголовніше – без втрат американських солдатів. Крім того, на цей раз США вдалося переконати ключових європейських союзників взяти на себе частину військових і фінансових витрат, а також політичних ризиків.

Скориставшись амбіціями своїх європейських партнерів, США дали можливість Франції і Великобританії зіграти першу скрипку в дипломатичній боротьбі за формальний дозвіл Ради безпеки ООН на втручання в громадянську війну в Лівії і домогтися потрібного для Заходу рішення. Якби лівійське питання в Раді безпеки представляли Сполучені Штати, то Росії і Китаю було б важко утриматися від використання права вето, в той час як пропозиція Франції (яка насправді була також і пропозицією США) успішно пройшла. Крім того, будучи публічними ініціаторами лівійської кампанії, Франція і Великобританія одночасно взяли на себе відповідальність за рівні частки пов'язаних з війною військових, економічних і моральних витрат. США також отримали важливий геополітичний приз, цінність якого може бути оцінена тільки в перспективі: в лівійській кампанії традиційний франко-німецький тандем, який останнім часом все більше відтягував ЄС від США в бік Росії, був замінений проатлантичним франко-британським альянсом [13, с. 126].

«Сирійське питання»

Росії вдалося зробити «сирійське питання» ключем для повернення на Близький Схід. При організації своїх політичних маневрів навколо Сирії, Путін продемонстрував не тільки підтримку Сирії та Ірану, але і свою здатність встати і висловитися від імені своїх союзників.

Сирія є найбільш важливою для закріплення позицій Росії у близькосхідному регіоні. Розміщення російської

військової бази в Тартусі, на узбережжі Середземного моря, і близькість Лівану, Ізраїлю, Туреччини, Йорданії та Іраку, робить її занадто важливою, щоб втратити.

У 2010–2012 роках Росія та Китай заблокували прийняття трьох резолюцій по Сирії при голосуванні в Раді безпеки ООН, спрямованих на ізоляцію режиму Б. Асада, а також відмовилися від прийняття економічних санкцій проти нього [17]. Путін однозначно підтримував Асада. Він озброював диктатора, захищав його в Раді Безпеки ООН і надавав сирійському режиму кредити, аби він зміг уникнути банкрутства [11].

Найважливіша причина підтримки Москвою Дамаска (за версією турецьких ЗМІ) – чеченський синдром і занепокоєння Кремля про поширення радикального ісламізму в мусульманських спільнотах в Росії. Як вважає одна з провідних турецьких газет, для Росії, що розглядає війну в Сирії як повстання радикальних ісламістів проти світського режиму, ідеальним рішенням сирійського питання було б силове придушення повстанців керівництвом Дамаска (за чеченським сценарієм) [14].

У Кремлі бояться, що Сирія перетвориться на ісламістську державу і там вважають, що втручання США з метою повалення режимів в Афганістані, Іраку та Лівії спровокували джихадистську реакцію, яка підштовхує ісламістів до дій в багатьох інших країнах. Міністр закордонних справ Росії Лавров продовжує весь час повторювати, що «майбутнє Сирії повинен вирішувати сирійський народ». Що насправді означає – Башар Асад [11].

Американське «перезавантаження» відносин з Росією

Основні положення нової американської близькосхідної стратегії були проголошені Бараком Обамою 4 червня 2009 року під час промови у Каїрі. Її суть – відкриття «нової сторінки» у відносинах з мусульманським світом, спрямованої на спільну боротьбу з екстремізмом, підвищення економічного і наукового співробітництва та подолання основних проблем регіональної безпеки.

Новий підхід до вирішення регіональних проблем передбачав також поглиблене співробітництво у цих питаннях з іншими впливовими акторами, зокрема Росією, що повністю відповідало загальному стратегічному курсу адміністрації Б. Обама, спрямованому на «перезавантаження» відносин із Москвою [9, с. 161].

Американська преса в цілому позитивно чи нейтрально оцінювала російські ініціативи, і твердила, що Путін має довести серйозність висунутої пропозиції щодо Сирії. Водночас в коментарях на телебаченні американські експерти висловлювали набагато більш критичну думку. Аналітик телеканалу Фокс Чарльз Краузхемер вважав, що Обама заковтнув «наживку» Кремля. Анна Борщевська з Європейська фундації Демократії у Вашингтоні в інтерв'ю ВВС Україна теж висловила думку, що Росія бачить Обаму слабким і вміло маніпулює ним [15].

Стратегія «перезавантаження» відносин із Росією призвела до поглиблення взаємодії адміністрації Б. Обама з Москвою у вирішенні окремих близькосхідних проблем. Однак така лінія мала ситуативний характер.

Москва отримала можливість зміцнити свої позиції на Близькому Сході: в той час як союзний Росії Іран

використав події «Арабської весни» для посилення свого впливу і стимулювання панісламського руху, Туреччина значно віддалилася від своїх західних союзників, намагаючись не втратити можливості позмагатися за лідерство в переформатованому регіоні. Незацікавленість Анкари і Тегерана у втручання Заходу в регіональні процеси підвищили шанси Росії зіграти тут свою власну гру [13, с. 125]. Іран з його ядерними амбіціями, став дієвим і ефективним інструментом дестабілізації, котрий з успіхом використовує Росія як важіль у своїй модерній близькосхідній політиці, аби переформатувати її на свою користь.

«Перезавантаження» Обамою відносин з Росією провалилося. «Сирійське питання», що виникло внаслідок розгортання «Арабської весни» й до сьогодні забезпечує РФ потужні позиції на міжнародній арені. В той же час, такі фактори як зростання кількості сирійських біженців у Європі створюють тиск на Європейський Союз, підсилюють націоналістичні рухи в Європі внаслідок чого знижується інтерес європейських держав до питань Криму та Донбасу. Америка, в свою чергу, після епохи пасивного на міжнародній арені Обама, опинилася в руках одіозного та непередбачуваного Дональда Трампа.

Список використаних джерел

1. Алексеев, АА., «Россия–Ливия: такое странное посредничество». Доступно: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2011/21-06-11a.htm>. [10 Березень 2013].
2. Ахмедов, В., «Россия и арабские революции». Доступно: <http://journal-neo.com/?q=ru/node/6500>. [2 Квітень 2013].
3. Белашенко, ДА. & Комаров, ИД., 2012. «События «Арабской весны» в контексте реализации проекта «Большой Ближний Восток», *Международные отношения. Политология. Регионоведение. Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского*, №6 (1), с.257–262.
4. Берг, ИС., 2011. «Российско–ливийский вектор сотрудничества: обретения и потери глазами обозревателей западной печати». Доступно: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2011/30-08-11.htm30%D0%B0%D0%B2%D0%B3%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B02011>. [3 Березень 2013].
5. «Военное руководство США считает, что ситуация в Афганистане остается напряженной», 2009. Доступно: <https://www.america.gov/st/peacesec-russian/2009/August/20090825123506dmslahrell ek0.65469.html>. [12 Березень 2013].
6. Воробйова, ТА., 2012. «Конспект лекційного курсу «Ближній Схід у світовій політиці після закінчення «Холодної війни»». Доступно: <http://uadoc.zavantag.com/text/9355/index-1.html>. [26 Вересень 2018].
7. Демченко, А., 2012. ««Арабская весна» и политика России в ближневосточном регионе», *Перспективы*. Доступно: http://www.perspectivy.htfo/rus/desk/arabskaja_vesna_i_politika%20rossii%20v%20blizhnevostochnom%20regione%202012-09-15.htm. [20 Березень 2013].
8. «Ежегодник СИПРИ 2011: вооружения, разоружение и международная безопасность», 2012. Москва: *Институт мировой экономики и международных отношений РАН*.
9. Захарченко, АМ., 2011. «Проблеми мирного врегулювання на Близькому Сході в контексті американсько–російських відносин», *Міжнародні відносини і питання безпеки. Стратегічні пріоритети*, №3 (20), с.159–164.
10. Захарченко, АМ., 2011. «Політика США, ЄС і Росії в контексті основних проблем безпеки Близького Сходу та її врахування у політиці України: аналітична доповідь», Одеса: *Фенікс*,
11. Каспрук, В. 2013. «Росія прагне повернутися на Близький Схід». Доступно: <http://tyzhden.ua/World/91141>. [26 Вересень 2018].
12. «Концепция национальной безопасности Российской Федерации», 2000, *Независимая газета*.
13. Кряжевських, КВ., 2012. «Російсько–американські відносини в контексті арабських революцій 2011–2012 рр.», *Наукові праці. Історія*, Том 198, №186, с.123–127.

14. 'Ogljad tureckih ZMI: zblizhennja SSHA ta Rosii na foni sirij'skogo konfliktu', 2013. Dostupno: <http://seabreeze.org.ua/oglyad-turetskih-zmi-zblizhennja-ssha-ta-rosiyyi-na-foni-siriy'skogo-konfliktu/>. [24 Veresen' 2018].

15. Хижняк, Н., 2013. 'Росія–США: нове «перезавантаження»?'. Dostupno: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2013/09/130912_usa_russia_khyzhniak_az.shtml. [26 Veresen' 2018].

16. Шишкин, И. 2011. 'Зачем Америка взорвала Большой Ближний Восток?'. Dostupno: <http://www.regnum.ru/news/1395636.html>. [26 Veresen' 2018].

17. Яворська, Г.М., 'Щодо сучасних тенденцій розвитку ситуації на Близькому Сході. Аналітична записка', *Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України*. Dostupno: <http://www.niss.gov.ua/articles/1020/>. [25 Veresen' 2018].

References

1. Alekseev, A.A., 'Rossija–Livija: takoe strannoje posrednichestvo (Russia – Libya: such a strange mediation)'. Dostupno: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2011/21-06-11a.htm>. [10 Berezen' 2013].

2. Ahmedov, V., 'Rossija i arabskie revoljucii (Russia and the Arab revolution)'. Dostupno: <http://journal-neo.com/?q=ru/node/6500>. [2 Kviten' 2013].

3. Belashenko, D.A. & Komarov, I.D., 2012. 'Sobytyja «Arabskoj vesny» v kontekste realizacii proekta «Bol'shoj Blizhnij Vostok» (Events of the «Arab Spring» in the context of the implementation of the «Greater Middle East» project)', *Mezhdunarodnye otnoshenija. Politologija. Regionovedenie. Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N. I. Lobachevskogo*, №6 (1), s.257–262.

4. Berg, I.S., 2011. 'Rossijsko–livijskij vektor sotrudnichestva: obretenija i poteri glazami obozrevatelej zapadnoj pečati (Russian – Libyan vector of cooperation: gains and losses through the eyes of Western press observers)'. Dostupno: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2011/30-08-11.htm>. [3 Berezen' 2013].

5. 'Voennoe rukovodstvo SSHA schitaet, chto situacija v Afganistane ostaetsja naprjazhennoj (The US military leadership believes that the situation in Afghanistan remains tense)', 2009. Dostupno: <https://www.america.gov/st/peacesec-russian/2009/August/20090825123506dmslahrellek0.65469.html>. [12 Berezen' 2013].

6. Vorobjova, T.A., 2012. 'Konspekt lekcijnogo kursu «Blyz'kyj Shid u svitovij polityci pislja zakinchennja «Holodnoi' vinyj» (Synopsis of the lecture course «The Middle East in world politics after the end of the Cold War»)', Dostupno: <http://uadoc.zavntag.com/text/9355/index-1.html>. [26 Veresen' 2018].

7. Demchenko, A., 2012. '«Arabskaja vesna» i politika Rossii v blizhnevostochnom regione («Arab Spring» and the policy of Russia in the Middle East region)', *Perspektivy*. Dostupno: http://www.perspektivy.htfo/rus/desk/arabskaja_vesna_i_politika%20rossii%20v%20blizhnevostochnom%20regione%202012-09-15.htm. [20 Berezen' 2013].

8. 'Ezhegodnik SIPRI 2011: vooruzhenija, razoruzhenie i mezhdunarodnaja bezopasnost' (SIPRI Yearbook 2011: Armaments, Disarmament and International Security)', 2012. Moskva: *Institut mirovoj jekonomiki i mezhdunarodnyh otnoshenij RAN*.

9. Zaharchenko, A.M., 2011. 'Problemy myrnogo vreguljuvannja na Blyz'komu Shodi v konteksti amerykans'ko–rosijs'kyh vidnosyn (The problems of a peaceful settlement in the Middle East in the context of US–Russian relations)', *Mizhnarodni vidnosyny i pytannja bezpeky. Strategichni priorityty*, №3 (20), s.159–164.

10. Zaharchenko, A.M., 2011. 'Polityka SSHA, JeS i Rosii' v konteksti osnovnyh problem bezpeky Blyz'kogo Shodu ta i'i' vrahuvannja u polityci Ukraїny: analitychna dopovid' (US, EU and Russia policy in the context of the main security problems of the Middle East and its incorporation into Ukrainian politics: analytical report)', Odesa: *Feniks*.

11. Kaspruk, V. 2013. 'Rosija pragne povernutysja na Blyz'kyj Shid (Russia seeks to return to the Middle East)'. Dostupno: <http://tyzhden.ua/World/91141>. [26 Veresen' 2018].

12. 'Konceptija nacional'noj bezopasnosti Rossijskoj Federacii (The concept of national security of the Russian Federation)', 2000, *Nezavisimaja gazeta*.

13. Krjazhev's'kyh, K.V., 2012. 'Rosijs'ko–amerykans'ki vidnosyny v konteksti arabs'kyh revoljucij 2011–2012 rr. (Russian–American Relations in the Context of the Arab Revolutions 2011–2012)', *Naukovi praci. Istorija*, Tom 198, №186, s.123–127.

14. 'Ogljad tureck'kyh ZMI: zblizhennja SSHA ta Rosii' na foni syrijs'kogo konfliktu (Turkish media review: US–Russian rapprochement against the backdrop of the Syrian conflict)', 2013. Dostupno: <http://seabreeze.org.ua/oglyad-turetskih-zmi-zblizhennja-ssha-ta-rosiyyi-na-foni-siriy'skogo-konfliktu/>. [24 Veresen' 2018].

15. Hyzhnjak, N., 2013. 'Rosija–SSHA: nove «perezavantazhennja»? (Russia–USA: new «reboot»?)'. Dostupno: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2013/09/130912_usa_russia_khyzhniak_az.shtml. [26 Veresen' 2018].

16. Shishkin, I. 2011. 'Zachem Amerika vzorvala Bol'shoj Blizhnij Vostok? (Why did America blow up the Greater Middle East?)'. Dostupno: <http://www.regnum.ru/news/1395636.html>. [26 Veresen' 2018].

17. Javors'ka, G.M., 'Shhodo suchasnyh tendencij rozvytku sytuacii' na Blyz'komu Shodi». Analitychna zapyska (On current trends in the situation in the Middle East. Analytical note)', *Nacional'nyj instytut strategichnyh doslidzen' pry Prezidentovi Ukraїny*. Dostupno: <http://www.niss.gov.ua/articles/1020/>. [25 Veresen' 2018].

Kostiuk D. S., postgraduate of the Faculty of History of the Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), kostuk.dima93@gmail.com

Civil Society Factor in geopolitics: «Arab Spring» in American–Russian rivalry (2010–2013)

The role of the United States in the events of the «Arab Spring» was clarified, Russian interests in the region were determined, and the reaction of the Russian Federation to protest events. The problematic aspects of the «Libyan question» and «Syrian issue» are investigated. The influence of «Arab Spring» on the foreign policy relations of the United States of America and the Russian Federation was determined. The consequences of the «reload» policies of the administration of the United States President Barack Obama with the Russian Federation during the «Arab Spring» for Ukraine were found. The role of civil society in geopolitics is defined.

Keywords: Arab Spring, United States of America, Russian Federation, Libya, Syria, geopolitics, civil society.

* * *

УДК 94:323.1(438:470+571)

Луцай В. І.,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри етнології та краєзнавства, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), inagy@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-8629-8335>

ФОРМУВАННЯ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ПОЛЯКІВ

Стаття присвячена дослідженню формування російської імперської національної політики щодо поляків, зокрема, етнічної політики Російської імперії. Виявлено, що окреслення засад етнічної політики Росії щодо польського народу відбулося наприкінці XVIII ст., після поділу Речі Посполитої. Виокремлення поляків в окрему етнічну категорію серед поневоєних народів вилізло в упереджене і політично вмотивоване ставлення Російської імперії до поляків, це більше загострене після російської кампанії Наполеона й участі в ній польських вояків. Етнічна політика Росії – завоюницька, уніфікаційна, асиміляторська і русифікаторська по суті, характеризувалася посиленнями репресій, сувороми покараннями, системними утисками і обмеженнями національно-культурного життя. Етапи національно-визвольних змагань поляків, зокрема повстання 1830 р. та 1863 р., корелюються з посиленням антипольської політики Російської імперії після їх придушення, а її пом'якшення – з періодами ослаблення імперії.

Ключові слова: національна політика, етнічна політика, поляки, Польща, Російська імперія, репресії, утиски, русифікація, асиміляція, уніфікація, повстання, незалежність.

Аналіз історії російсько-польських взаємин доводить, що етнічна політика Російської імперії щодо поляків мала імперський характер, що проявлялася у специфічному, упередженому і політично вмотивованому ставленні Російської імперії як держави до поляків як етносу–нації, їх прагнення до свободи та